

9. Friluftaktiviteter

Det er en høyt verdsatt norsk aktivitet å bevege seg i frisk og uberørt luft og natur, gjerne på en måte som gir transpirasjon. Levekårsundersøkelsen 1997 viser da også at slike aktiviteter hyppig blir bedrevet av nordmenn i de fleste aldre, strøk og samfunnslag. Men utviklingen de siste 20-30 årene gir grunn til en liten bekymring for rekrutteringen blant de unge. På den andre siden blir pensjonistene stadig sprekere.

Helst fotturer og spaserturer

Blant voksne nordmenn er det særlig fotturer¹ og kortere spaserturer i nærheten av hjemmet² som dominerer blant friluftaktivitetene. Flere enn ni av ti har vært på fottur i løpet av siste 12 måneder og mer enn tre av fire har vært på spaseretur. I gjennomsnitt går nordmenn på 42 spaserturer og 31 fotturer per år.

To av tre nordmenn bader ute i løpet av året, og omtrent annenhver nordmann er på fisketur³, bær-/sopptur eller på skitur⁴. Båtturer⁵ er også populært. Fire av ti er på motor- eller seilbåttur og to av ti er på tur med enten kano, kajakk eller robåt. En av tre drar på sykkeltur i naturomgivelser⁶, mens bare en av ti er på jakt i løpet av året. Vi er på over seks fisketurer, båtturer og skiturer per år, omtrent fem

sykkelturer, to bær- eller soppturer og én tur på jakt.

Barn og voksne omtrent like aktive

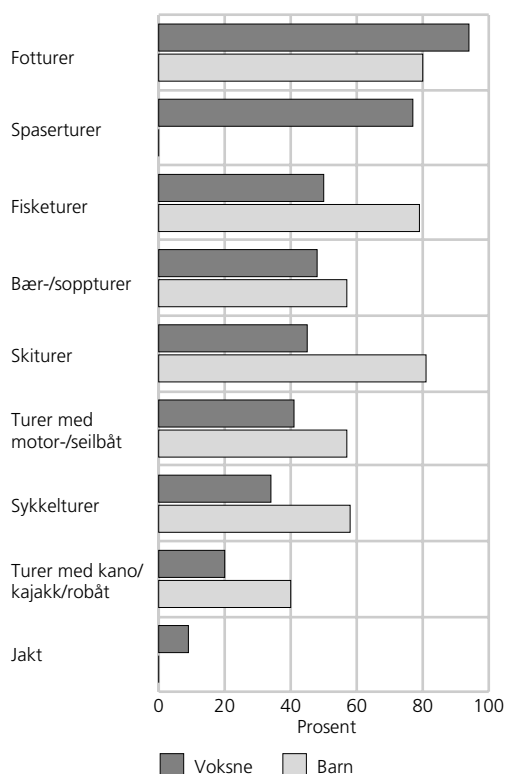
Også blant barna er det mange som har vært på fottur, og atskillig flere har vært på skitur per år enn de voksne. Generelt sett kan vi si at det blant barn er en større andel som deltar i ulike aktiviteter, men hvor mange ganger de utfører de ulike aktivitetene per år avviker ikke så sterkt fra de voksne. Det er bare sykkelturer hvor barn i særlig grad er mer aktive enn de voksne.

Samlet gjennomfører voksne nær 122 friluftaktiviteter i løpet av et år. Hvis vi antar at disse aktivitetene utføres på hver sin dag, er vi med på en eller annen form for friluftaktivitet hver tredje dag året gjennom.

Et flertall på fottur både i skog og fjell

Nordmenn er ivrige turgåere, både i skogen og i fjellet. De siste 12 månedene hadde 70 prosent av befolkningen i alderen 16-79 år vært på fottur i skogen og 52 prosent vært på fottur i fjellet. Vi går i gjennomsnitt 25 ganger på fottur i skogen og 6 ganger i fjellet. Blant dem som faktisk deltar i slike aktiviteter blir det

Figur 9.1. Andel som har deltatt på ulike friluftaktiviteter siste 12 måneder blant barn (6-15 år)¹ og voksne (16-79 år). Prosent

¹ Barn ble ikke spurt om jakt og spaserturer.

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1997, Statistisk sentralbyrå.

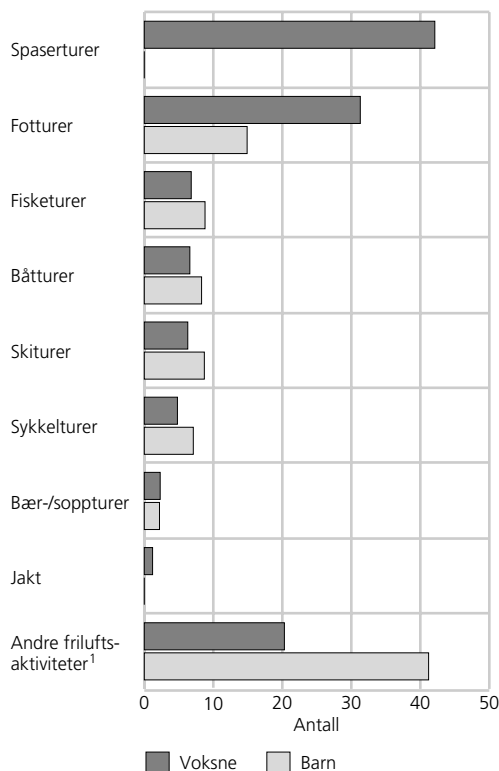
36 turer i skogen per år og 12 ganger i fjellet. De som er aktive turgåere i skog eller fjell, går nesten 39 turer per år; mer enn en tur hver tiende dag året igjennom.

81 prosent av mennene og 78 prosent av kvinnene går på fottur i løpet av året. Antall turer er også temmelig likt mellom kjønnene; 31 både blant menn og kvinner. Menn går flest turer i fjellet, mens kvinnene i litt større grad går på tur i skogen.

De godt voksne går mest på tur

De unge er på mange områder mer aktive enn de voksne, og særlig i forhold til de

Figur 9.2. Antall friluftaktiviteter i gjennomsnitt siste 12 måneder blant barn (6-15 år) og blant voksne (16-79 år)

¹ Bading i saltvann og ferskvann er flertallet av disse aktivitetene.

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1997, Statistisk sentralbyrå.

eldste blant de voksne. Slik er det ikke med fotturer. Riktignok er det over 90 prosent av de under 16 år som går en eller flere fotturer i løpet av et år. I aldersgruppen 25-66 år er andelen i overkant av 80 prosent, og blant de eldste (67-79 år) er den 56 prosent. Verd å merke seg er at andelen aktive menn i denne aldersgruppen er 64 prosent, mens den bare er 49 prosent blant kvinnene.

Til tross for at andelen turgåere er høyest blant unge, er de voksne mer aktive turgåere. Mens 16-24-åringer i gjennomsnitt går på 15 fotturer per år, går personer i alderen 45-66 år hele 42 turer, altså

nesten tre ganger så ofte. Mens de aktive 16-24-åringene i gjennomsnitt går 19 fotturer, går de aktive i alderen 67-79 år hele 48 turer i samme tidsrom. Denne aldersforskjellen i turaktivitet gjelder både turer i skogen og på fjellet, men forskjellen gjelder særlig skogsturer.

Akademikerbarn mest på tur

Barn som har foreldre med høyere utdanning, går mer tur enn andre barn. De går i gjennomsnitt 20 turer per år, mot 13 turer blant barn med foreldre uten høyere utdanning. Særlig er forskjellen stor når det gjelder turer i fjellet: Andelen som har gått tur i fjellet siste 12 måneder er 20 prosentpoeng høyere blant barn som har foreldre med høyere utdanning enn blant andre barn.

Også blant de voksne har utdanning klar sammenheng med turgåing. Mens 67 prosent av dem med bare grunnskoleutdan-

ning går på fottur, er andelen 91 prosent blant dem med høyere universitets- eller høyskoleutdanning. De som bare har grunnskole, går likevel flest turer når de først driver med denne form for friluftaktivitet. Særlig gjelder dette turer i skogen.

Turaktiviteten høy i alle deler av landet

Det eksisterer myter om at turfolket i særlig grad er byfolk og spesielt storbyboere, mens befolkningen på landsbygda ikke har sansen for den slags aktiviteter. Dette er ikke riktig. Turaktiviteten er høy uansett befolkningstetthet og geografi, det vil si at heller ingen landsdel peker seg spesielt ut. Ut fra naturgitte forhold er det likevel slik at de som bor på Vestlandet og i Nord-Norge i noe større grad går på tur i fjellet, mens østlendingene i større grad enn andre går på tur i skogen.

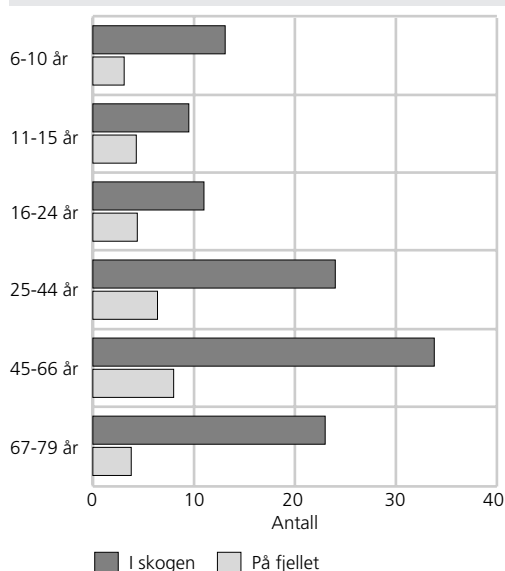
Under halvparten er på skitur i løpet av året

Det er nok også bare en myte at alle nordmenn går på skitur om vinteren. Under halvparten benytter de mulighetene de har. I alderen 16-79 år er det 45 prosent som tar en eller flere skiturer i løpet av året. Til sammen går vi i gjennomsnitt 6 skiturer per år. Det blir 14 turer blant dem som faktisk går på skitur. En noe større andel går på ski i fjellet enn i skogsområder. Forholdet er 34 mot 29 prosent.

Menn er noe mer aktive skiløpere enn kvinner. 51 prosent av mennene går på ski, blant kvinner er andelen 40 prosent. Menn går i gjennomsnitt dobbelt så ofte på ski som kvinner; 8 ganger mot 4 ganger per år.

Barn er mer aktive i skisporet enn de voksne. Åtte av ti barn i alderen 6-15 år går på skitur. Dette gjelder både gutter og jenter. Fem av ti barn går skitur i fjellet og seks av ti går i skogen. Selv om det

Figur 9.3. Antall ganger i gjennomsnitt på fottur i skogen og på fjellet per år, etter alder

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1997, Statistisk sentralbyrå.

blant barna er en større andel som går på ski, er antallet turer blant dem som går på ski noe lavere enn blant de voksne.

De unge og de godt voksne er like ivrige skiløpere. I aldersgruppene 45-66 år og 16-24 år det like mange som går på ski i løpet av året. Det er faktisk den eldste av disse gruppene som går oftest på ski. Den aktive delen i aldersgruppen 67-79 år går dessuten nesten like ofte på ski som de aktive blant ungdommen.

Flest skiløpere blant dem med høyere utdanning

På samme måte som for fotturer, er skitur en aktivitet som i større grad utøves av personer med høyere utdanning enn av andre. Mens færre enn en av tre av dem med bare grunnskoleutdanning går på ski i løpet av året, er det to av tre som er aktive på dette feltet blant personer

med høyere utdanning. Likevel er de aktive blant dem med grunnskoleutdanning mer aktive, det vil si at de går oftere på ski enn de aktive med høyere utdanning.

Også blant barn av foreldre med høyere utdanning er andelen skiløpere høyere enn blant barn av foreldre uten høyere utdanning. I den første gruppen er andelen skiløpere 76 prosent, i den andre er den 91 prosent. Forskjellen gjelder både skogs- og fjellturer.

Like gjerne på skitur i byene som på landet

Barn som bor i spredtbygde strøk går i noe større grad på skitur i skogsområder enn barn i byene. 50 prosent av storbybarna går på skitur i skogen, mens andelen er 74 blant dem som bor i spredtbygde strøk. Derimot er det helst storbybarna som går på skitur i fjellet. Alt i alt er det derfor ikke så stor forskjell i skituraktivitetene mellom barn som bor i byene og de som bor på landet. Heller ikke blant de voksne er det særlig forskjell i skituraktivitetene når det gjelder bostedsstrøk.

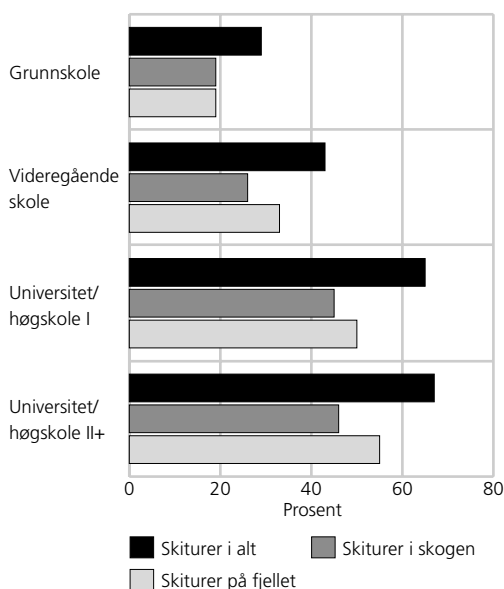
Trøndelag er landsdelen med høyest andel skiløpere, både i skogen og på fjellet. Nesten 60 prosent av trønderne går på ski i løpet av året. Omtrent halvparten av dem som bor i Oslo/Akershus og i Nord-Norge går på ski, mens det gjelder under 40 prosent av dem som bor i Agder/Rogaland og på Vestlandet.

Familieøkonomien har ikke noen klar sammenheng med skiløping. Det er likevel slik at de som har en husholdningsinntekt på 500 000 kroner eller mer i større grad går på ski enn de med lavere inntekt.

Enslige eldre kvinner minst på tur

Hvem er det som aldri går på noen form for tur, når vi tar med både fotturer og

Figur 9.4. Andelen som går på skiturer i skogen, på fjellet og i alt, etter utdanning, 16-79 år. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1997, Statistisk sentralbyrå.

skiturer? Det er enslige eldre kvinner som topper denne statistikken. I denne gruppen er andelen som ikke går på tur i løpet av året på 58 prosent, mens den er på 18 prosent blant hele befolkningen i alderen 16-79 år. Blant eldre enslige menn er andelen derimot nede i 37 prosent.

Halve befolkningen på bær- eller sopptur

Selv om matauk ikke lenger er et sentralt begrep i norske husholdninger, er det fremdeles 48 prosent av befolkningen i alderen 16-79 år som er på bær- eller sopptur i løpet av året. I gjennomsnitt er vi på 2,3 slike turer per år. Kvinner er i noe større grad på slike turer enn menn. Blant kvinnene er andelen på 52 prosent, mot 44 prosent blant mennene.

Blant 6-10-åringene er hele 63 prosent på bær-/sopptur i løpet av året. Blant de unge i alderen 16-24 år er andelen derimot helt nede i 31 prosent. Ellers er denne typen aktivitet nokså jevnt fordelt på alle aldersgrupper. Det er likevel de godt voksne som går på flest slike turer per år.

Utdanning har liten sammenheng med om man går på slike turer eller ikke. Derimot betyr det en del hvor man bor. Selv om det er mulig å gå på sopp- og børsanking i umiddelbar nærhet av de fleste byer i landet, er muligheten trolig atskillig større for dem som bor i landlige omgivelser. Derfor finner vi at det både blant barn og voksne er en større andel som går på slike turer i spredtbygde strøk, enn blant de som bor i de større byene. Personer som bor i Trøndelag og i Nord-Norge går dessuten i større grad på bær- eller soppturer enn de som bor i andre landsdeler.

Bær- og sopptur uavhengig av økonomi

Man skulle kanskje tro at det å sanke sopp og bær er en aktivitet som særlig

personer med små midler benytter for å spe på inntekten. Det er ikke tilfellet. I hvert fall er det slik at denne aktiviteten er på omtrent samme nivå blant personer i alle inntektsgrupper. Derfor er det nok slik at sopp- og børsanking mer er å regne som en hobby- og fritidsatspredelse enn som en aktivitet av økonomisk betydning.

Fisking helst for menn

Ser vi bort fra det rene yrkesfisket, er fisking også ellers en måte å spe litt på husholdningsbudsjettet. Men uavhengig av det økonomiske, er det også mange som tar fiskestanga på nakken for å koble av fra dagliglivet. Blant personer i alderen 16-79 år er det 50 prosent som har vært på fisketur siste 12 måneder. I gjennomsnitt er vi på 7 fisketurer. Det er særlig mennene som bedriver denne formen for friluftaktivitet. Andelen blant menn er 63 prosent og antall turer er 11. Blant kvinnene er andelen bare 36 prosent og antall turer er 3, altså under en tredel i forhold til mennene. Også blant barna er forholdet mellom kjønnene omtrent tilsvarende.

Aldersfordelingen er ellers nokså klassisk: Andelen aktive er høyest blant de yngste, og så synker den med økende alder. Likevel er mer enn hver tredje person i aldersgruppen 67-79 år på en eller flere fisketurer i løpet av året. Blant de aktive er det aldersgruppen 45-66 år som er de mest ivrige. De er i gjennomsnitt på 19 fisketurer per år.

Flest hobbyfiskere i vest og nord

Fritidsfiskerne skiller seg ikke ut verken når det gjelder utdanning, inntekt eller bostedsstrøk. Derimot er det tydelig at geografi betyr en del: I Nord-Norge finner vi det høyeste antall fisketurer per innbygger, mens tallet er lavest i Oslo-området. Det er naturlig at dette har sammen-

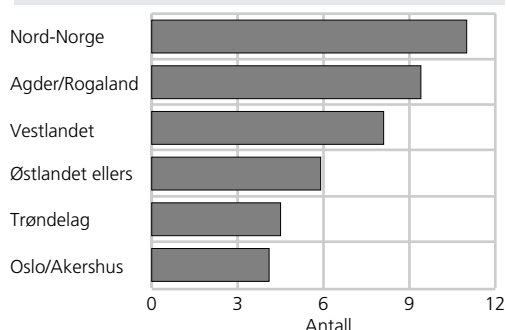
heng med tilgangen på fisk. Men sannsynligvis har det også sammenheng med vaner og tradisjoner knyttet til hva man bruker fritida til.

En jakttur per år

9 prosent av 16-79-åringene er på jakt per år. Disse er i gjennomsnitt 13 ganger på jakt. Dette blir 1,2 ganger på jakt i gjennomsnitt for hele befolkningen. På samme måte som for fisketurene er det mennene som går på jakt. 16 prosent av mennene og kun 3 prosent av kvinnene har vært på jakt siste 12 måneder. Blant dem som går på jakt, går menn 14 ganger mens kvinner går 4 ganger per år.

Det er personer i alderen 25-66 år som i særlig grad går på jakt. Utdanning og inntekt har liten betydning for jaktaktiviteten. Derimot er bostedsstrøk betydningsfullt: Mens 4 prosent går på jakt blant dem som bor i storbyene, er andelen 17 prosent i spredtbygde strøk. Dessuten er andelen jegere høyest i Nord-Norge, mens de ivrigste jegerne befinner seg i Agder/Rogaland. Disse går i gjennomsnitt 22 ganger på jakt per år.

Figur 9.5. Antall fisketurer i gjennomsnitt siste 12 måneder, etter landsdel. 16-79 år

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1997, Statistisk sentralbyrå.

Eldre syklistar mest aktive

Det er barn og unge som i størst grad drar på sykkelstur. Barn og middelaldrende har den høyeste andelen deltakere, mens det også her er de eldste som har den laveste andelen. Likevel er det de eldste syklistene, det vil si de i alderen 67-79 år, som drar flest ganger på tur. De tar i gjennomsnitt 26 sykkelturner per år. Dette er nesten dobbelt så mange turer som alle syklistene i gjennomsnitt har.

Blant barna er det de som bor i store eller middels store byer som er de ivrigste tursyklistene. Denne bostedsvariasjonen finner vi også blant de voksne, men ikke i samme grad. Andelen tursyklistar er høyest blant personer som har høy husholdningsinntekt. Likevel er det blant dem som tjener lite at turaktiviteten på sykkel er høyest. Sykkelturaktiviteten er dessuten høyest sør i landet og lavest i vest og nord.

Spaserturer - ikke bare i byen

Det å gå på spasertur i nærheten av hjemmet blir gjerne sett på som et byfenomen. I en viss grad er det riktig; det spaseres noe mer i byene enn på landsbygda. Men i alle bostedsstrøk og landsdeler er det over 70 prosent som går på spasertur per år. Antallet spaserturer i gjennomsnitt er likevel høyest i Agder/Rogaland og i Oslo-området.

Kvinner går i noe større grad på spasertur enn menn. Antallet turer er i gjennomsnitt 47 blant kvinner og 38 blant menn. Selv om vi finner den høyeste andelen som går på spasertur blant dem i aldersgruppen 25-44 år, det vil si 86 prosent, er det de eldste turgåerne som går flest turer. De går 77 turer per år, mot 54 turer blant alle dem som utfører denne aktiviteten årlig.

Båttur helst foruten årer

Robåten eller færingen har tradisjonelt vært en vanlig og ofte nødvendig eiendel i husholdningene langs kysten. Blant voksne er det nå dobbelt så mange som drar på lengre turer med motor- eller seilbåt i forhold til tur med båt som drives for håndkraft, det vil si kano, kajakk eller robåt. Også blant barn er det en klar overvekt av turer med motor- eller seilbåt.

Blant de voksne er det menn som helst tar båtturer. Mens menn i gjennomsnitt tar 7 turer med motor-/seilbåt og 2,7 turer med kano/kajakk/robåt, er tallene henholdsvis 3 og 0,8 for kvinnene. I alt drar altså menn på 10 småbåtturer per år, mens kvinner drar på 4 slike turer. Blant barn er derimot kjønnsforskjellen nokså liten, det vil si 9 blant gutter og 8 blant jentene.

11-15-åringene er den gruppen hvor andelen på båttur er høyest. Dette gjelder begge grupper av båter. I denne aldersgruppen er 45 prosent på tur med kano/kajakk/robåt og 63 prosent på motor- eller seilbåttur. Deretter synker andelen med alder, slik at det blant 67-79-åringer

er en andel på bare 6 prosent som er på tur med kano/kajakk/robåt og 21 prosent har vært på motor- eller seilbåt per år.

Det er en viss sammenheng mellom båtturer og sosioøkonomisk status. Andelen på båtturer øker med økende utdanning og husholdningsinntekt. Særlig gjelder dette turer med motor- og seilbåt. Likevel er det faktisk slik at blant dem som drar på båttur, er antallet turer høyest blant dem med lav utdanning og inntekt. Det ser derfor ut til at de med lav sosioøkonomisk status, som har tilgang til båt, benytter seg mer av denne muligheten enn de med høy sosioøkonomisk status.

Det er ikke slik at det er en større andel som er på båttur per år i spredtbygde strøk enn blant dem som bor i byene. De er derimot oftere på båttur når de først har muligheten. Dette gjelder begge grupper småbåter. Personer på Sørlandet og i Nord-Norge er oftest i kano/kajakk/robåter. Sørendingene er dessuten mest ute i motor-/seilbåt.

Færre går på turer i skogen

Sammenlikner vi tallene fra Levekårsundersøkelsen 1997 med tall fra en tidligere

Tabell 9.1. **Antall ganger man har deltatt i ulike friluftaktiviteter i 1970 og 1997, blant voksne 16-74 år. Prosent**

	Ingen ganger		1-2 ganger		3 eller flere	
	1970	1997	1970	1997	1970	1997
Lengre fotturer i fjellet	75	67	10	14	15	19
Lengre fotturer i skogen	62	74	10	7	28	19
Lengre skiturer i fjellet	72	80	6	8	22	12
Lengre skiturer i skogen	71	90	4	4	25	6
Fisketurer i ferskvann	66	71	7	9	27	20
Fisketurer i saltvann	60	62	9	11	31	27
Jakt	94	91	2	2	4	7
Tur med motor-/seilbåt	64	58	11	14	25	29
Tur med kano/kajakk/robåt	70	80	7	9	23	12
Bær/sopptur	49	52	22	18	29	30

friluftslivundersøkelse (Statistisk sentralbyrå 1971), ser vi at det har vært nedgang i andelen som går tur og antall turer de går i skogsområder, både til fots og på ski. Det har også vært en nedgang i skiturer i fjellet, i bruken av båter man må ro eller padle og i fisketurer i ferskvann. Derimot har det vært en økning i fotturer i fjellet og i turer med motor-/seilbåt. Seinere undersøkelser bekrefter flere av disse tendensene (Faye og Herigstad 1984). Stort sett gjelder denne utviklingen både menn og kvinner. Økningen i turer i fjellet gjelder likevel særlig kvinner, og nedgangen i fisketurer i ferskvann og i turer med kano/kajakk/robåt gjelder særlig menn.

Disse endringene er ikke fordelt likt mellom aldersgruppene. Økningen i lengre fotturer i fjellet, bading utendørs og turer med motor-/seilbåt gjelder godt voksne personer, og i særlig grad de eldste.

Nedgangen i fotturer og skiturer i skogen gjelder særlig de unge, men også aldersgruppene opp til midten av 60-åra. Nedgangen i fisketurer i ferskvann og turer med kano/kajakk/robåt gjelder også ungdom og yngre voksne. Fisketurer i saltvann og bær/soppturer har gått ned blant de yngste og opp blant de eldste.

Unge mindre aktive i det tradisjonelle friluftslivet

Vi ser altså klare konturer av at de unges friluftaktivitet på disse feltene har stagnert eller minsket drastisk, mens de eldre har økt sin aktivitet betydelig på flere felter. Det er vanskelig ut fra dette å trekke den konklusjonen at de unge er blitt mer passive. Det kan like gjerne være slik at andre aktiviteter som snøbrett, rulleskøyter og så videre, aktiviteter med mer fart og spenning, tar over for de tradisjonelle (se Vaage 1999).

I Sverige har man også opplevd en økning av friluftaktivitetene blant de eldre på 1970- og 1980-tallet (Statistiska centralbyråen 1993). Dette forklares med at i denne aldersgruppen har det kommet en betydelig andel personer som allerede tidligere har vært forholdsvis friluft aktive. De har beholdt sin helse og tatt med seg denne livsstilen inn i pensjonsalderen.

Annen forskning (Scott og Willits 1998) viser at de former for fritidsaktiviteter som man utøver og venner seg til i ungdommen, ofte vedvarer inn i moden alder. Dette kan ha sammenheng med at individet søker etter kontinuitet i livet når det gjelder aktiviteter, dyktighet, omgivelser, roller og forbindelser. Dette gjør det enklere for eldre mennesker å forholde seg til negative fysiske og mentale forandringer og gjør livet i en aldringsprosess lettere. Eldres friluftaktiviteter kan derfor ha sine røtter i barne- og ungdomsårene. At dette også mest sannsynlig vil gjelde dagens unge, er muligens et dårlig tegn for framtida når det gjelder nordmenns tradisjonelle friluftaktiviteter.

¹ Fottur omfatter kortere dagstur (under 3 timer), lengre dagstur (3 timer eller mer) og flerdagers tur.

² Kortere spasertur i nærheten av hjemmet omfatter ikke handletur og tur til/fra arbeidet.

³ Fisketur omfatter fiskeing både i saltvann og i ferskvann.

⁴ Skitur omfatter kortere skitur (under 3 timer), lengre skitur (3 timer eller mer) og flerdagers skitur.

⁵ Båttur omfatter både dagstur og overnattingstur.

⁶ Sykkeltur i naturomgivelser omfatter både dagstur og flerdagers tur.